

NÅR NAT BLIVER TIL MORGEN – EN UNDERSØGELSE AF DET ANBRAGTE BARN S ISCENESÆTTELSE

AF AMALIE OLGA LYGSTED

I 1903 blev en lille pige på seks år stillet foran et kamera i et fotostudie i Købmagergade 64 i København. Pigen var forældreløs, og grundet mishandling var hun kort forinden blevet fjernet fra sin søsters hjem på Nørrebro. Fotograferingen skulle dokumentere den lille piges mishandling og var et led i optagelsen i den danske filantropiske organisation Hjemløses Hjem. Kort tid efter hendes anbringelse kunne læserne af Hjemløses Hjem månedsblad Nat og Morgen ved selvsyn se den vanrøgt og mishandling, pigens var blevet udsat for. Det var ikke sidste gang, at pigens blev stillet op foran et kamera, da billeder var en effektiv formidlingsform. Det nye billede skulle vise den fremgang, hun havde oplevet siden sin optagelse i Hjemløses Hjem. Napoleon Bang (1859-1940), grundlægger og ejer af Hjemløses Hjem, anvendte gennem hele sit filantropiske arbejde billeder som en del af sammensatte og konstruerede fortællinger om børnene, der skulle fungere som et supplement til organisationens markedsføring. Gennem disse billeder og artikler vil denne undersøgelse vise, hvordan Hjemløses Hjem skabte standardiserede fortællinger om de hjemløse, forladte og forsømte børn, der blev optaget og anbragt i Hjemløses Hjem, det liv, de kom fra, og det sted, de nu skulle vokse op.

INDLEDNING

“For disse og for mange andre Smaa børn blev Natten til Morgen; men ikke altid ender det saa heldigt”.¹ Et af de børn, der i de første år af det 20. århundrede gik fra natten på gaden til børnehjemmets lyse morgen, var Nora Frederikke Andersen på fem år. I maj 1903 var Nora blevet stillet foran et kamera i kongelig hoffotograf Peter Elfelts (1866-1931) atelier i Købmagergade 64 i København. Nora skulle fotograferes som led i sin optagelse i den filantropiske organisation til fordel for hjemløse, forladte og forsømte børn, Hjemløses Hjem.² Sammen med sine

1 Bang 1904: 1. Da der ikke er sidetal i *Nat og Morgen*, henviser de anførte sidetal til dem, der fremgår i Det Kongelige Biblioteks eksemplarer.

2 I den undersøgte periode skifter Hjemløses Hjem navn flere gange. Missionen for faldne Mænds Redning (1893-1897), Hjemløses Hjem (1897-1904), N. Bangs Virksomhed (1904).

to søstre var Nora vokset op i slumkvarteret omkring Saxogade på Vesterbro, hvor familien i perioder også havde levet i hjemløshed.³ I april 1903 havde man opsporet Noras to ældre søstre i en trappeopgang til Saxogade 42, hvor de boede i en lille kvistlejlighed oppe under taget sammen med deres efter sigende drikfældige mor.⁴ Herfra blev de to ældste piger optaget i Hjemløses Hjem og anbragt på hver deres børnehjem. Nora ville moderen ikke af med, og hun gemte hende et sted i byen. Det skulle senere vise sig, at hun formentlig havde været indlagt på Sankt Johannes Stiftelse.⁵ Trods moderens modvilje blev også Nora optaget og anbragt i Hjemløses Hjem. Dette skete efter en anmodning fra politiet, da moderen samme år blev arresteret for betleri.⁶

Hvor lang tid der gik fra Nora blev flyttet fra Sankt Johannes Stiftelse til Hjemløses Hjem Optagelseshjem, til hun fandt sig selv foran en fotograf, er ikke til at vide. Det korte hår indikerer, at hun inden fotograferingen nok havde været igennem en aflusning, enten i optagelseshjemets desinfektionsstation eller på stiftelsen. Tænkeligt er det i hvert fald, at hun nok ikke kom direkte fra stiftelsen til atelieret, og at tøjet måske ikke var Noras eget. Hun var sandsynligvis "stylet" og opstillet i et fotostudie for at kunne medvirke i formidlingen af historien om de børn, der i begyndelsen af det 20. århundrede blev optaget i Hjemløses Hjem.

For Nora og en lang række andre børn blev seancen foran fotografens kamera begyndelsen på et nyt liv langt væk fra de københavnske arbejderkvarterer og deres forældre. I Noras tilfælde betød dette en anbringelse på organisationens børnehjem i Tarm i Midtjylland. Det var ikke sidste gang, Nora blev stillet op foran et kamera. Tre år senere blev der også taget et efterbillede.⁷ Hvor det første billede skulle vise den vanrøgt, Nora kom fra, skulle det næste billede illustrere hendes fremgang og Hjemløses Hjem succes. Billederne blev anvendt i Hjemløses Hjem månedsblad *Nat og Morgen*, og lige netop før- og efterbillederne af Nora blev anvendt til at illustrere, hvorfor grundlægger og ejer af Hjemløses Hjem, Napoleon Bang, havde valgt netop navnet *Nat og Morgen* til sit tidsskrift. Titlen til de to billeder blev for før-billedet "Nat" og for efter-billedet "Morgen".⁸

Denne type markedsføring er i forskningen dokumenteret i et langt større både internationalt og kolonialt perspektiv, hvor før- og efterbillederne blandt andet

---

Jeg har valgt at bruge navnet Hjemløses Hjem konsekvent da analysen springer en anelse i tid, og det ville være forstyrrende at skifte mellem navnene.

3 Politiets registerblade 1892: Thyra Christine Nielsine Andersen.

4 RA. Journal over anbragte børn 1902-1904: 550, 562, 563.

5 Stiftelsen havde blandt andet et optagelseshjem for børn under fattigvæsenet.

6 RA Journal over anbragte børn 1902-1904: 550, 562, 563; Bang 1904: 33; RA. Christianshavns Arrest - Journal over kvindelige arrestanter: nr. 177 løbenummer 136.

7 RA. N. Bangs Virksomhed i København, Identificerbare personbilleder 1898-1916.

8 Bang 1906: 93.

De to billeder af Nora blev taget med tre års mellemrum. Dateringen på bagsiden af det første billede indikerer, at det blev taget på eller omkring det tidspunkt, Nora blev optaget. Det andet fotografi er taget efter, at hun var blevet flyttet til børnehjemmet i Tarm. Det var forskelligt, hvorvidt børnene fik taget et efterbillede. Nogle var taget med få ugers mellemrum, andre måneder eller år efter. En stor del af efterbillederne blev taget i anledningen af børnenes konfirmation. Det kan ikke vides, om det var alle børnene, der blev fotograferet. Det ikke er alle billederne, der er navngivne, og der kan sagtens være flere, der ikke er bevaret. Fotografer: Peter Elfelt 1903, RA, Christian L. Jensen 1906, RA.

skulle vise de civiliseringsprocesser, de anbragte børn gennemgik i de pågældende institutioner.⁹ Før- og efterbillederne blev pioneret af den britiske filantrop Thomas Barnardo i 1870'ernes London.¹⁰ Seth Kovens værk *Slumming: Sexual and Social Politics in Victorian London* giver et indblik i, hvordan Barnardo gen-

⁹ Se eksempelvis: Murdoch 2006; Strathman 2015; Vallgård 2015. Vallgård analyserer ikke før- og efterbilleder, men viser nogle af de samme tendenser i fotografier af indiske børn.

¹⁰ Koven 2004: 113.

nem fotografiet skabte en standardiseret repræsentation af fattige børn, som udfordrede fotografiets sandhedsværdi.¹¹ Barnardos fotografier udviklede sig efter en del kritik sidenhen til den skabelon, som også gav form til det fotografi, der blev taget af Nora i 1903.¹²

I værket *Imagined Orphans: Poor Families, Child Welfare, and Contested Citizenship in London* har Lydia Murdoch vist, at Barnardos tidlige billeder blev anvendt i hans markedsføring som en form for melodramatisk fortælling på linje med eksempelvis Charles Dickens historie om Oliver Twist. Disse fortællinger skabte ifølge Murdoch en distinktion og fremmedgørelse af barnets forældre og tidligere hjem, og en fortælling om barnet som hjemløst og forældreløst. Et barn, der virkelig var værdigt trængende.¹³

Hvor Barnardos tidlige fotografier havde en megen høj grad af iscenesættelse og blev distribueret som postkortserier og enkeltstående billeder ved siden af organisationens tidsskrift, ligner Bangs før- og efterbilleder mere det, man i forskningen har kaldt for optagelsesfotografier ("admission photographs").¹⁴ Fotografierne blev ligeledes ud fra de oplysninger, der er tilgængelige i arkivet, primært anvendt i Hjemløses Hjemms markedsføring i *Nat og Morgen*. De havde dermed et andet udtryk og var kontekstualiseret på en anden måde for beskueren end de tidligere undersøgte billeder.

På billedet af Nora står hun og kigger mod læseren med armene ned langs siden, hovedet vendt en anelse nedad og med et betuttet ansigt. Både i mimik og kropssprog formidlede hun følelser. Denne artikels sigte er at vise, hvordan Hjemløses Hjem skabte standardiserede fortællinger om børnene gennem en følelsesmæssig og kropslig iscenesættelse i tekst og billede. Ved at trække på to begreber fra det følelseshistoriske forskningsfelt i en analyse af før- og efterskildringerne trykt i *Nat og Morgen* skaber jeg en prisme til at analysere og forstå denne form for følelseskommunikation med. Ved samtidig at inddrage fotografiets teknologiske muligheder undersøger jeg tillige barnets følelsesmæssigt iscenesatte krop, de standardiserede fortællinger, der blev skabt om dem, og hvordan disse blev anvendt til at forsøge at mobilisere følelser hos beskueren.

Som det primære kildemateriale til undersøgelsen anvender jeg artikler skrevet af Bang selv i *Nat og Morgen* udgivet i perioden 1896-1906 samt de billeder, som blev trykt i disse. Perioden er valgt, fordi det er de formative år for organisa-

---

11 Koven 2004: 112-116.

12 Ibid.

13 Murdoch 2006: 12-24.

14 Koven 2004: 130.

tionen, der eksisterede i forskellig form frem til 2006.¹⁵ Når jeg har valgt at strække perioden frem til 1906, er det fordi, undersøgelsen dermed også inkluderer år, hvor organisationen er nær fuldt etableret.

EN PRISME TIL UNDERSØGELSEN AF FØLELSER I BILLEDE OG TEKST

Den måde, hvorpå vi aflæser følelser, som fremtræder i et fysisk udtryk, er et produkt af sociale koder, der ændrer sig over tid. Tårer er ofte forbundet med at være ked af det, men kan også vise glæde. Et smil er forbundet med glæde, men det kan også være skælmisk eller bittert, og rynkede bryn kan være et tegn på utilfredshed eller måske vrede.¹⁶ Dette er også koder, vi aflæser, når vi beskuer et billede. Forventningerne til følelselivet og følelsernes performativitet er ikke de samme i det sene 1800-tal, som de er i dag. Det er derfor nødvendigt at analysere billederne i konteksten af de sociale, kulturelle og institutionelle rammer, de er tilsigtet/henvendt til. Når der er tale om et historisk fotografi, vil det i nogle tilfælde også være nødvendigt at forstå rammerne for fotografiet, både teknologisk og kulturelt.

I denne artikel trækker jeg på dele af det følelseshistoriske forskningsfelt for at forsøge at komme frem til en metodisk og teoretisk rammesætning, som kan anvendes i undersøgelsen af kropsligt kommunikerede følelser i billeder og tekst. Det er måder at tænke følelser på, der kan give en ramme for, hvordan vi forstår følelser som kulturelt og socialt konstituerede, som en del af kroppen, noget, vi gør, og noget, der kan mobiliseres.¹⁷ Her trækker jeg først og fremmest på begreberne følelsesekkoer ("emotional echoes") udviklet af Karen Vallgård og Katrine Larsen¹⁸ og Monique Scheers begreb om følelsespraksisser ("emotional practices").¹⁹

Begrebet følelsesekkoer er oprindeligt udviklet som en analytisk metode til undersøgelsen af den kulturelle formation af individuelle følelser og en metode, hvorved man kan teoretisere et vigtigt element i den proces, hvori følelser bliver formet historisk.²⁰ Vallgård og Larsen forklarer, hvordan individer både bevidst og ubevidst anvender kollektive skabeloner af emotionalitet i fortolkningen og formidlingen af deres følelser.²¹ En proces, hvorigennem den enkelte ikke automatisk reproducerer andres følelsesudtryk, men ekkoer dem, ind imellem i en let forandret form.²² Det er derfor en måde at anskue følelser på som kulturelt form-

15 Organisationen udgav *Nat og Morgen* frem til 1935. Det sidste børnehjem lukkede dog i 1922.

16 Geertz 1993: 9; Vejby 2017: 4.

17 Scheer 2012: 193-220; Vallgård et al. 2021: 226-53.

18 Vallgård et al. 2021.

19 Scheer 2012.

20 Vallgård et al. 2021.

21 *Ibid.*: 57.

22 *Ibid.*: 23.

bare og foranderlige, snarere end stabile, indre fænomener, der kan udtrykkes mere eller mindre sandfærdigt.

Monique Scheers Bourdieu-inspirerede begreb følelsespraksisser har fokus på, hvordan følelser gøres. I artiklen *Are emotions a kind of Practice* definerer Scheer følelsespraksisser som "(...) practices involving the self (as body and mind), language, material artifacts, the environment, and other people."²³ Begrebet kan derfor være nyttigt i forlængelse af følelsesekkoer til at tænke følelseskommunikationen som noget, der også sker med og er forankret i kroppen. Begrebsparret kan ligeledes være gavnligt i analysen af følelseskommunikationen og ekkoet som en mobiliserende praksis.

Følelsespraksisser er vaner, ritualer og fritidsbeskæftigelser, som kan hjælpe med at fremme specifikke følelsesmæssige tilstande. Scheer argumenterer for, at det er en form for manipulation af kroppen og sindet med den hensigt både bevidst og ubevidst at fremkalde, modificere eller helt undertrykke/fjerne følelser. Denne manipulation frembringes i Scheers eksempler ofte gennem ydre påvirkninger, der er medvirkende til at forme "the knowing body":²⁴ "A practice-theory approach would emphasize the use of rituals (in the broadest sense) as a means of achieving, training, articulating, and modulating emotions for personal as well social purposes."²⁵ Med denne måde at anskue følelsespraksisser på kan man se iscenesættelsen af barnet i billede og tekst som en måde at mobilisere barnets kropslige følelsesudtryk. Handlingen, der lå i både at frembringe, distribuere og beskue disse vil dermed være medvirkende til en mobilisering af følelser hos læseren så vel som barnet og Bang selv.

I det følgende afsnit vil jeg kontekstualisere nogle af de sociale, kulturelle og institutionelle rammer, hvori iscenesættelsen fandt sted, for derved at kunne aflæse de sociale koder gemt i kommunikationen.

FRA FALDNE MÆNDTS REDNING TIL N. BANGS VIRKSOMHED

I det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede fremvoksede en øget interesse for forsømte og kriminelle børn under en bevægelse kaldet børnesagen. Børnesagen var ifølge historiker Anne Løkke ikke en stor samlet organisation, og børnesagsforkæmperne arbejdede ikke ud fra en fælles formuleret målsætning. Det var et arbejde, der var drevet af enkeltpersoner igennem et stort antal af filantropiske foreninger af forskellig størrelse og art.²⁶ Børnesagen oplevede stor opbakning i samfundet, som med industrialiseringen og den følgende øgede urbanisering fik synliggjort koncentratio-

²³ Scheer 2012: 193.193.

²⁴ Ibid.: 209-10.

²⁵ Ibid.: 210.

²⁶ Løkke 1991: 97.

nen af fattigdom i byerne og det behov, der var for handling.²⁷ Ifølge Løkke udgjorde børnesagen i 1903 mindst 35 % af den københavnske filantropi målt på udgifter.²⁸

Den københavnske skolebestyrer og filantrop Napoleon Bang havde siden 1883 været en del af det filantropiske landskab i København. I begyndelsen arbejdede Bang som enkeltperson, men i takt med at hans virksomhed udviklede sig – først til Foreningen til Fordel for faldne Mænds Redning stiftet i 1893, sidenhen også som bestyrelsesmedlem i Herberg for Hjemløse, der åbnede sine døre i Dronningens Tværgade 54 i 1896 og frem til, at han i 1897 åbnede sit eget herberg Hjemløses Hjem i Landemærket 33 – blev han mere og mere etableret i miljøet. I denne periode overgik arbejdet gradvist fra at beskæftige sig med hjemløse mænd og unge drenge til at blive en del af den københavnske børnesag.

I perioden omkring århundredeskiftet åbnede der en lang række logihuse og herberger i København, og slummission fik stor opmærksomhed, selv fra kongefamilien.²⁹ Da herberger var en del af den private godgørenhed, tog man betaling i bytte for nattely. Den, der ikke havde de få øre, det krævede, var overladt til det offentlige fattigvæsen eller til at overnatte på gaden. Bang var i sit tidlige arbejde kritiker af den nye markedsøkonomi, som også begyndte at rykke ved definitionen af den værdigt og den uværdigt trængende, hvor den førstnævnte nu også begyndte at inkludere arbejdsomme mænd og kvinder, der grundet tidens usikre økonomi i perioder uden skyld stod uden arbejde.³⁰

Denne måde at forholde sig til byens allerfattigste på brød med den skellen mellem den værdigt og uværdigt trængende, der siden 1500-tallet havde været indskrevet i den danske lovgivning. Den gruppe, Bang med stiftelsen af foreningen Faldne Mænds Redning ønskede at hjælpe, var mænd og unge drenge. I det sene 1800-tal hørte disse i mange tilfælde under de uværdigt trængende. Derfor var de et anliggende for det offentlige fattigvæsen og ikke filantropien. Både i arbejdet med foreningen og i de samarbejder, Bang deltog i, positionerede han sig frem mod århundredeskiftet som en markant skikkelse i den københavnske filantropi, som ønskede at hjælpe de *virkelige hjemløse*: "Den tungeste Lod, der kan tilfalde et Menneske her i Livet, er sikkert den at være hjemløs – virkelig hjemløs – og forladt."³¹

27 Cunningham 2007: 140.

28 Løkke 1994: 38.

29 Vammen 2002.

30 "herberg for hjemløse", *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter Privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 4. februar 1896. Dette skifte i definitionen i den værdigt og uværdigt trængende er også beskrevet i Lützen 1998.

31 Bang 1901: 9.

Juleaften 1896 udgav Bang et prøvenummer af et tidsskrift til "Fordel for Redningsarbejdet blandt hjemløse og faldne Mænd og for et paatænkt Børnehjem for hjemløse Drengene." Tidsskriftet kaldte han *Nat og Morgen*, formentlig efter det britiske tidsskrift *Night and Day* udgivet af Barnardo. I begyndelsen havde *Nat og Morgen* et oplag på ca. 500 eksemplarer, men ved årsskiftet til år 1900 var abonnenttallet steget til 7.000. I 1901 lå det på 16.000 ved udsendelsen af julenummeret, og for 1903 var dette tal oppe på 30.000.³² Til sammenligning udkom *Kristelig Forening for offentlig tiltalte og straffede Børns Redning* i 1900 i 12.000 eksemplarer.³³ Dette indikerer, at der også i offentligheden var opbakning til sagen. Allerede i slutningen af 1897 gjorde den store stigning i faste abonnenter, at man begyndte at anvende fotografier som illustrationer til tidsskriftets artikler. I sin begyndelse var disse xylografer,³⁴ men i takt med at teknologien udviklede sig, og det blev både lettere og billigere at trykke, gik man omkring år 1900 over til at trykke egentlige fotografier og tegninger i et støt stigende antal.³⁵

I oktober-nummeret 1897 opfordrede Bang læserne til at donere penge til oprettelsen af et optagelseshjem for mænd, kvinder og børn, en opfordring, som han tidligere også fik trykt i flere af de store dagblade.³⁶ Allerede seks uger senere lykkedes det ham at oprette sit hjem, Hjemløses Hjem, i Landemærket 33 på 2. og 3. sal i for- og baghus. Hjemmet blev oprettet til fordel for de førnævnte "virkelig hjemløse" og havde efter en udvidelse plads til ca. 60 mænd, kvinder og børn. Det arbejdede ud fra et gratisprincip, som i begyndelsen blev voldsomt kritiseret i medierne. Kritikerne mente, at dette sammenholdt med, at herberget først åbnede for mænd klokken et om natten, opfordrede til vagabondering og druk, og at de mennesker, Bang antog, i virkeligheden hørte til på Ladegården og under den offentlige fattigforsorg.

I 1897 havde filantropien længe diskuteret de børn, der voksede op i landets fattigste hjem. Barnet var som udgangspunkt værdigt trængende, men problemet var, at forældrene til de fattigste børn ofte ikke var det. Da man diskuterede den store dødelighed blandt plejebørn på den hygiejniske kongres i København i 1858, var flere af deltagerne bekymrede for, om de tiltag, man kom frem til, ville betyde, at man så ville komme til at "belønne" de usædelige kvinder, der havde

32 Bang 1903: 94.

33 Løkke 1990: 50.

34 Xylografi er en grafisk teknik, hvor motivet udskæres med kobberstiksværkstøj på endefladen af en klods eksempelvis af hårdt træ.

35 Mortensen 2004: 38–61.

36 Bang, "Opraab fra 'Faldne Mænds Redning'", *Nationaltidende*, 19. november 1896, 1 udgave; Bang, "Opraab fra 'Faldne Mænds Redning'"; Napoleon Bang, "Opraab fra 'Faldne Mænds Redning'", *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende*, 1. februar 1896.

fået børn uden for ægteskabet og nu ikke selv havde mulighed for at forsørge dem.³⁷ Hjemløses Hjem var frem til 1897 ikke tiltænkt børn, alligevel optog hjemmet allerede i første kvartal 74 hjemløse drenge og piger i alderen seks uger til 15 år.³⁸ Selvom der var sket en udvikling frem mod indførelsen af børneloven i 1905, fyldte moralske overvejelser forholdsvis meget i anbringelsessager.³⁹ Da størstedelen af børnene kom ifølge med voksne (det er uvist hvor mange), er det sandsynligt, at den ovenstående problematik også var gældende i disse tilfælde.

Efter seks måneder var antallet af optagne børn steget til 200. Allerede kort tid efter udgivelsen af det første nummer begyndte der at ske et gradvist skred i organisationen fra et fokus på hjemløse mænd og unge drenge til hjemløse kvinder og i særdeleshed deres børn. Herbergets retningslinjer erklærede nu, at der for voksne blev stillet tre betingelser for adgang: "at de ere virkelig hjemløse, at de møde i ædru Tilstand og at de ikke have Penge til Logi". Ingen børn eller unge måtte afvises, og de blev ved ankomsten til hjemmet badet og rensset for utøj. Herudover fik de rent linned på, en rigtig seng eller vugge at sove i. De voksdugsbelagte brikse i sovesalene var forbeholdt de voksne.⁴⁰ Virksomheden begyndte ligeledes at antage børnene i længere perioder og anbringe dem midlertidigt i et børnehjem i Valby.

Hvad der lå til grund for dette skift, kan være svært at vide. I perioden omkring år 1900 har forskningen vist et skifte i den måde, børn blev opfattet på, hvor barnet fik en langt større følelsesmæssig betydning.⁴¹ Dette kan sammen med den øgede opmærksomhed på børnesagen og det støt stigende antal børn, der søgte herberget, være noget af forklaringen. Børnene fyldte mere og mere i virksomhedens arbejde, og 7. maj 1899 åbnede Bang sit første egentlige børnehjem på Valhøjvej 18 i Valby, hvor der var plads til 25 børn af begge køn. 21. februar 1902 lykkedes det at åbne det andet hjem, på Trekronersvej 50 i Valby.

Hen over de næste 13 år voksede Hjemløses Hjem sig fra at være en virksomhed til fordel for faldne mænds redning til en forholdsvis omfattende organisation, der nu skiftede navn til N. Bangs Virksomhed. En organisation til fordel for udsatte børn med seks forskellige afdelinger: 1) Hjemløses Hjem for Kvinder og Børn, 2) Børnehjemmene for hjemløse, forladte og forsømte Børn, 3) Kontoret for ulykkeligstilte Børns Redning, 4) Optagelsesafdelingen, 5) Børnehospitalet og 6) Depotet for Beklædningsgenstande og Sengetøj samt flere sideløbende tiltag.

---

37 *Den hygieiniske Congres i Kjøbenhavn Juli 1858: Beretning om Møderne og Forhandlingerne: indsendte Afhandlinger og andre Meddelelser: udstillede Sager*, 1858. Denne diskussion bliver også behandlet i Løkke 1994.

38 Bang 1898: 5.

39 Bjerre 2021.

40 Bang 1902: 84.

41 Zelizer 1985.

Organisationen blev drevet gennem private donationer og ved indtjeningen, der kom gennem *Nat og Morgen*. Derfor var en omfattende markedsføring af virksomhedens arbejde nødvendig. Den forholdsvis store mængde materiale, Bang sendte ud i medierne, og især i *Nat og Morgen*, kan give et indblik i de mekanismer, organisationen anvendte i arbejdet med at samle penge ind.

FØR- OG EFTERSKILDRINGER I BILLEDE OG TEKST

I januar-nummeret af *Nat og Morgen* fra 1898 anvendte Bang for første gang en visuel før- og efterskildring i sin markedsføring. Skildringen bestod af to xylografer af en dreng på 15 år, der ifølge billedteksten hed William. Billederne var at finde på forsiden af bladet og skulle fungere som illustration til den historie, man kunne læse i den tilhørende artikel "Er det Pengene værd?" Bang ville gennem artiklen illustrere for læseren, at det netop var pengene værd at donere til hans filantropiske arbejde.

I Bangs beskrivelse af Williams hidtidige opvækst fortalte han læseren, hvordan William selv havde søgt om optagelse i Hjemløses Hjem for at komme væk fra gaden, hvor han færdedes "lige saa elendig og ulykkelig, som nogen hjemløs kan være."⁴² Hvordan han klædt i pjalter og døden nær af sult var flygtet fra hjemmets mishandling og nu ønskede hjælp til at slippe ud af sin armod. På det første billede kunne læseren med selvsyn konstatere, hvad artiklen også berettede om: "Han var den Gang klædt i smudsige Pjalter, der næppe dækkede hans Krop, og han saa ud til at være, – hvad han ogsaa sagde, han var, – nær ved at sulte ihjel. Han var desuden fuldkommen hjemløs."⁴³

Bang anvendte i teksten forskellige små retoriske virkemidler, der skulle gøre ham til et autentisk talerør for William. Han indskød en replik fra hans samtale med drengen, og under billederne anvendte han billedbeskrivelsen "Efter Fotografi". At skrive "Efter Fotografi" under xylografer var ifølge Louise Wolthers meget almindeligt på dette tidspunkt og var med til at underbygge forestillingen om en virkelighedsgengivelse.⁴⁴ Begge dele var med til at give historien en større sandhedsværdi og autenticitet. Ord som "elendig", "ulykkelig" og "armod" giver form til en fortælling om det hjemløse og ulykkelige barn og ekkoer følelser, der kan tolkes til muligvis at være knyttet til det hjemløse og værdigt trængende barn. Ordene giver ligeledes en følelsesmæssig dimension til det kropslige billede, Bang formidlede af William.

⁴² Bang 1898: 1.

⁴³ Ibid.: 1.

⁴⁴ Wolthers 2004: 81.

Ved siden af billedet af drengen med det bare bryst, de indsunkne kinder, det groft klippede korte hår og triste øjne, der stirrede lidt til siden, kunne man se et andet billede.⁴⁵ Her sad William med velfriseret hår og blikket vendt ligefrem, pænt tøj med pæn hvid krave, jakke og vest, hvori man kan ane en kæde fra, hvad der nok er et lommeur: "Den stakkels Tiggerdreng er bleven til en net, arbejdsom ung Mand, Ejer af et betydeligt Beløb i Sparekassen[...]"⁴⁶ William var med Bangs hjælp rejst til Amerika og ud over at være blevet en god arbejdsom mand, kunne Bang også berette, at han var blevet i den samme plads i syv år og lige frem var blevet søndagsskolelærer. Altså var William nu blevet til en god og nyttig borger, der ikke var til byrde for samfundet. Bangs retoriske spørgsmål til slut i artiklen "Behøves der mere for at give et afgørende Svar paa Spørgsmålet: "Er det Pengene værd?" var for læseren besvaret.⁴⁷

Historien om William var første gang, Bang anvendte en før- og efterskildring til at samle penge ind til sin virksomhed, men det var bestemt ikke sidste gang. Allerede i nummeret efter findes der en lignende historie, men der skulle gå nogle år, før anvendelsen af billederne blev fast inventar i *Nat og Morgen*. Dette skete sideløbende med, at Hjemløses Hjem åbnede sit første egentlige børnehjem i Valby i 1899, og fra år 1900 var forsiden af stort set hvert nummer prydet med et billede af et eller flere af de børn, der var optaget i Hjemløses Hjem. I årene efter århundredeskiftet havde teknologien udviklet sig i en sådan grad, at det både blev langt nemmere at få taget fotografier, men i høj grad også at trykke dem. Dette kan også have været en medvirkende faktor til den forholdsvis store stigning i brugen af disse.⁴⁸

DE FEM BØRN FRA JUNI 1898

I takt med at Hjemløses Hjem arbejder gradvist rykkede mod børnesagen, kom børnene også til at fylde mere i *Nat og Morgen*. På forsiden af juni-nummeret fra 1898 kunne læseren se en gruppe hjemløse børn siddende på en af herbergets brikse. Inde i selve bladet kunne man læse om børnene i en artikel med titlen "Hjemløse Børn", som omhandlede de seks børn, der natten mellem 16. og 17. juni 1898 overnattede i Hjemløses Hjem. De fem af børnene skulle efter sigende være dem, man kunne se på forsidebilledet: "Medens Børnene selv ere ude i Livets Virkelighed med Øjne, der se, Hjerter, der føle og lide, ville de her med stumme Læber gennem Bogtrykkernes Sværte vidne for sig selv, vidne om Savn og Sorg gen-

---

45 Denne visuelle fremstilling af barnets mimik var ligeledes anvendt i Barnardos optagelsesfotografier: Murdoch 2006: 162.

46 Bang 1898: 2.

47 Ibid.: 2.

48 Wolthers 2004: 72.

På billedet ses fem børn, der efter sigende skulle have overnattet i Hjemløses Hjem natten mellem den 16. og 17. juni 1898. Billedet er med al sandsynlighed taget på en af kvindesovesalene i herbergets kvinde- og børneafdeling. I baggrunden kan man se de voksdugsbeklædte brikse, de voksne fik at sove på. Man anvendte voksdug for at beskytte madrasserne mod skidt og utøj. På sovesalene havde man foruden briksene drikkevandsbeholdere og klosetter. For vinduerne havde man hængt gardiner med røde border for at give rummet et hyggeligt og hjemligt præg. Fotograf: Peter L. Petersen 1898: RA.

nem Dage, Nætter og Aar, vidne om skjulte Kampe og stille Taarer, og deres tavse Vidnesbyrd ville forene sig til et: "Kom og hjælp os – os og vore lige!"⁴⁹

Denne fremstilling skaber en meget tydelig kropslig iscenesættelse og mobilisering af de fem børns følelser. Bangs brug af et følelsesbetonet sprog nærmest billedliggjorde barnet gennem de meget fysiske udtryk. Det var øjet, der så, hjertet, der følte og led, og det var de stumme læber, der talte. De "stille Taarer" gav sammen med resten ligeledes en fysisk dimension til den meget følelsesbetonede formidling. Ekkoet af det ulykkelige barn blev med artiklen kropsliggjort med barnets tåre.

Som i historien om William anvendte Bang også i denne artikel små replikker, der skulle være fra børnene. På denne måde gjorde Bang sig til børnenes talerør, og med et følelsesbetonet sprog formidlede han de hjemløse børns historie til læseren. Gennem barnets "vidnesbyrd" gav Bang det tavse barn mulighed for at tale, men det kan overvejes, om han også skabte en form for gruppering af børnene med *børnenes bøn*: "hjælp os – os og vore lige!"⁵⁰ William havde selv opsøgt

49 Bang 1898: 18.

50 Ibid.: 18.

Bang for at få hjælp, og med bønnen understregede Bang, at det var børnenes eget ønske at blive reddet.

De fem børn, man kunne se i juninummeret, havde ifølge Bang ingen stemme selv, men fik gennem "Bogtrykkernes Sværte" mulighed for at fortælle deres historie. Det var denne stemme, ikke Bang selv, der skulle kommunikere følelser til læseren. Med brugen af et følelsessprog i sin markedsføring skabte Bang en form for katalysator for moralsk handling og forsøgte med mobiliseringen af børnenes følelser ligeledes at skabe en videre mobilisering af samvittighed og sensibilitet hos læseren. Man kan også overveje, om den meget visuelle fremstilling af børnene gjorde, at man som læser i langt højere grad også kunne identificere sig med de børn, der i *Nat og Morgen* spurgte efter hjælp. Om det faktisk var børnenes bøn, er ikke til at vide. Bangs måde at beskrive børnene på havde udviklet sig siden artiklen om William, og dermed udviklede han også ekkoet af det ulykkelige og elendige barns følelser, som nu også fik en fysisk fremtræden gennem beskrivelsen af barnets krop.

OM MISHANDLING AF BØRN

Et xylografi, trykt i 1898 sammen med en historie om to små børn, der måtte hente deres berusede far på værtshuset, viser en lille pige trække en tydeligt beruset mand med sig. Barnet har ingen sko på, en pjaltet kjole, og regnen siler ned. Teksten i højre side af billedet lyder: "værre end faderløs."⁵¹ Sammen med indholdet af historien er budskabet tydeligt: Det barn, hvis far drikker lønnen op på værtshuset og på sine bare fødder må gå ud i regnen og hente ham, ville være bedre stillet, hvis faderen ikke var der.

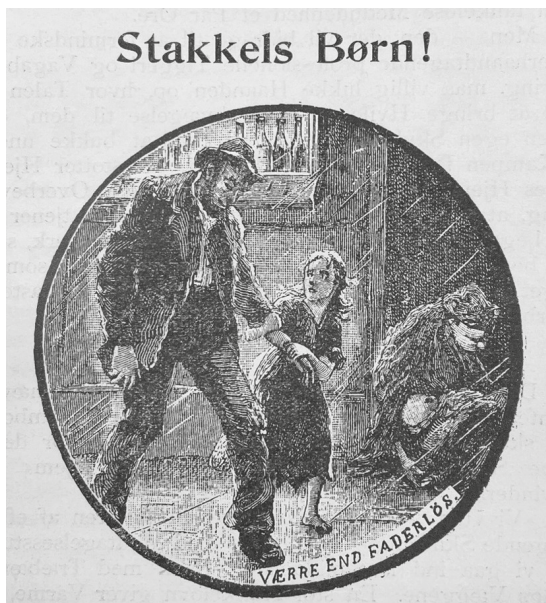
De mange artikler indeholdt ikke kun beskrivelser af børnene. Forældrene var også en stor del af den måde, Bang rammesatte det sted, som han ønskede at fjerne børnene fra. Disse beskrivelser havde en lang række ord tilfælles: Det opløste hjem, de døddrukne forældre, den unaturlige mor, den enlige, løvsagtige og ofte ugifte mor, den arbejdsløse far og det forsømte, urenlige og ofte mishandlede barn.⁵² Konklusionen var ofte den samme. Bang så sig nødsaget til at "rive" barnet bort fra hjemmet, hvis sådan et overhovedet fandtes, og placere det i sikkerhed på et af sine børnehjem.⁵³ Der var også en anden lighed i historierne. Selv i de tilfælde, hvor en forældrerelation var til stede, var børnene ofte alene. De var hjemløse og forladte.

51 Bang 1898: 16.

52 Dette er udledt på baggrund af formuleringer anvendt på tværs af de analyserede artikler i *Nat og Morgen* mellem 1896 og 1906.

53 Bang 1899: 22.

Xylografiet knytter sig til en artikel, der omhandler barnets kærlighed og udholdenhed. Historien handlede om en datter, der hver aften i alt slags vejr stod og ventede på sin far ude foran et værtshus, af frygt for at faderen skulle komme til skade. Den store datter blev syg, og derfor tog faderen den yngste datter med i stedet. Da faderen med barnet i armene skulle til at gå ind på det larvende værtshus, faldt en tåre på hans arm. Derefter skulle han efter sigende ikke have sat sine ben på værtshuset igen. Nat og Morgen fik produceret flere xylografer og senere tegninger, der knyttede sig de fortællinger, som blev publiceret i tidsskriftet. Ukendt kunstner ca. 1898: Det Kongelige Bibliotek

Det nærmest standardiserede sprogbrug om barnet og dets forældre kan tolkes som en måde at skabe ekkoer, der bidragede til en overordnet standardiseret fortælling om de børn, der voksede op på samfundets bund. Lydia Murdoch viser i sin undersøgelse af Barnardos kommunikation, at systemet for de britiske velfærdsinstitutioner for børn var rammesat ud fra præmissen om, at børnene var forældreløse eller forladte. Da det viste sig, at langt størstedelen af børnene havde i hvert fald en levende forælder, forsøgte reformatorerne at bryde båndet mellem børnene og forældrene.⁵⁴ Ligeledes pointerer Cecilie Bjerre i sin afhandling om børneværnets anbringelser, at man i kommissionen forud for Børneloven af 1905 omtalte børn født uden for ægteskabet som de facto forældreløse.⁵⁵ Det kan derfor argumenteres, at Bang i sine fortællinger om børnene og deres forældre ekkoede allerede eksisterende følelser og fortællinger om fattige børn.

54 Murdoch 2006: 164.

55 Bjerre 2021: 29.

I sin fremstilling af det fattige barn dæmoniserede Barnardo forældrene og fremstillede dem som enten voldelige eller helt fraværende.⁵⁶ Når Bang igen og igen ekkoede specifikke beskrivelser af forældrene som eksempelvis døddrukne og urenlige og løvsagtige, kan man argumentere for, at han forsøgte at distancere børnene fra forældrene.⁵⁷ Måden at iscenesætte og formidle en fortælling om børnene som værende alene og forældrene og hjemmet (hvis der var et) som noget børnene selv ønskede at komme væk fra, kan vidne om den samme mekanisme. Her var det bare barnet selv, der i fortællingen tog afstand til forældrene. Samtidig mobiliserede Bang gennem fortællingerne en form for forargelse eller indignation hos læseren. I ovenstående eksempel med pigen, der trak sin fordrukne far hjem, var barnets situation endda fremstillet som "værre end faderløs."⁵⁸ Dette kan medføre, at læseren ikke blot kunne identificere sig med barnet, men også gennem sin indignation se sig selv i relation som en redningsmand.

Lige præcis denne dynamik kan man se i rigtig mange forskellige kontekster, hvor det er det isolerede barn, der skulle reddes.⁵⁹ Et tydeligt eksempel på dette kan findes i artiklen "Et mishandlet Barn", der blev tryk i maj 1903. Artiklen omhandler en sag om en lille pige på seks år, hvis mishandling var så voldsom, at Bang valgte at inkludere dele af lægens erklæring i artiklen:⁶⁰ "hun bærer tydelige Mærker af stor Forsømmelse og legemlig Overlast; hun har saaledes over det højre Øje en stor Hævelse, hydrørende fra Blodudtrædning, samt et en Tomme langt overfladisk Saar; venstre Knæ er Sædet for en Hævelse, der skyldes Blodudtrædning i Leddet, hydrørende fra Spark eller Slag; paa højre Haand findes ligeledes en Hævelse, hydrørende fra Slag."⁶¹

Erklæringen, som den fremgår, er ikke en nøjagtig gengivelse fra journalen, men den indeholder skadesbeskrivelser, man også kan se på billedet af pigen. Her kunne læseren få selvsyn for mishandlingen og den "forkuede og forpinte Stakkels vansirede Ansigt". Selv med den forholdsvis dårlige kvalitet, trykket har, er det muligt at se hævelsen over det højre øje og ved hånden, som lægen også havde noteret samt de mange andre skader, som er beskrevet i artiklen, herunder en række ar, det største på hendes isse, som havde givet en skaldet plet.⁶² I artiklen

56 Murdoch 2006: 17.

57 Usædelighed fylder forholdsvis meget både i Koven og Murdochs undersøgelser. Løvsagtighed går flere gange igen i Bangs beskrivelse af mødrene, men det fremgår ikke som et mere dominerende beskrivende karaktertræk end eksempelvis drukkenskab eller urenlighed.

58 Bang 1898: 16.

59 Murdoch 2006; Vallgård 2015.

60 Lægejournal 1901-1906: 578.

61 Bang 1903: 33.

62 Ibid.: 33.

Nat og Morgen.

Udgives til Indtægt for Børnehjemmene for hjemløse, forladte og forsømte Børn,
Kontoret for ulykkeligstillede og forvildede Børns Redning og
»Hjemløses Hjem« for Kvinder og Børn, Kjøbenhavn.

Udgiver og Redaktor: N. BANG.

Kontor: Købmagergade 43, 2den Sal (aaabent hver Søndag Kl. 9—2 og 4—7). Telefon: 5275.

7. Aargang.

Maj.

1903.

Et mishandlet Barn.

Blandt de mange Børn, der i den senere Tid ere anmeldte til »Kontoret for ulykkeligstillede og forvildede Børns Redning«, er der en lille Pige fra en af Vesterbros Sidegader, om hvilken det fra paalidelig Kilde blev mig meddelt, at hun var Genstand for den skammeligste Mishandling af sin gifte Søster, hos hvem hun paa Grund af Moderens Død og Faderens Fraværelse havde været anbragt i flere Aar.

En af Kontoret øjeblikkelig foretagne Undersøgelser bekræftede fuldt ud Anmeldelsens Rigtighed og gav tillige grundet Formodning om, at Mishandlingen var bleven udøvet gennem et længere Tidsrum.

Barnet blev straks medtaget til Kontorets Læge, der afgav Erklæring om, at hun bærer tydelige Mærker af stor Forsømmelse og legemlig Overlast; hun har saaledes over det højre Øje en stor Hævelse, hidrørende fra Blodudtrædning, samt et en Tomme langt overfladisk Saar; venstre Knæ er Sædet for en Hævelse, der skyldes Blodudtrædning i Leddet, hidrørende fra Spark eller Slag; paa højre Haand findes ligeledes en Hævelse, hidrørende fra Slag.

Forsømmelsen viser sig bl. a. ved en høj Grad af Urenlighed og Magerhed samt ved store, uplejede og aabne Saar paa begge Sider af Baghovedet og bag venstre Øre, hvis øverste Del ligesom Underlæben er beskadiget.

Paa forskellige Steder af Legemet findes der farvede Pletter som efter Stød, Slag eller Neglekneb,

paa venstre Hofte et større Saartparti, paa højre Sæde et ca. 1 Tomme langt, skorpet Saar, desuden fremstaaende Knuder, navnlig paa to af de midterste Ribben, samt — især paa Hovedet — talrige Ar efter daarlige lægte Saar, af hvilke det betydeligste foran paa den skaldede Isse skal være bibragt hende ved Slag med en Stok.

Den lille Pige, der kun er 6 Aar gl., blev fra Lægen bragt til »Hjemløses Hjem for Kvinder og Børn« i Brolæggerstræde 3, i hvis Optagelsesafdeling 10 à 12 Børn til enhver Tid kunne optages og huses saa længe, til deres Forhold ere endelig ordnede og deres fremtidige Opholdssted bestemt.

Her kom hun i Bad og fik Haarret afklippet af Hensyn til de stygge Saar i Hovedet, og efter ca. 8 Dages omhyggelig Pleje er hun nu begyndt at komme sig noget. Saarene ere ved at læges, Appetitten stor og Smilet ved at komme frem paa den lille forkuede og forpinte Stakkels vansirede Ansigt.

N. Bang.

Hjemløs.

Der er kun faa Ord i vort Sprog, der indeholder saa meget Stof til Eftertanke som Ordet: »Hjemløs«. Hvilken Sum af menneskelig Lidelse, af fejlslagne Forhaabninger, af tabt Tro paa sig selv, af mørke Udsigter uden en eneste Lysning, rummer det ikke for den, paa hvem det kan overføres.

Kan være, at vi, der er saa lykkelige at eje et Hjem, ikke tænke saa meget eller saa hyppigt derover, som vi rettelig burde. Vi er saa vant til at se de hjemløse — de,

Forside af Nat og Morgen fra maj 1903. Napoleon Bang var både udgiver af- og redaktør på Nat og Morgen. Bang skrev i den undersøgte periode selv forsideartiklerne til tidsskriftet, som bestod af beskrivelser af Hjemløses Hjemms arbejde og historier om de børn, der i tidens løb var blevet optaget og anbragt gennem organisationen. Ofte var forsiden prydet af et centreret billede af et eller flere af børnene. I dette tilfælde den lille mishandlede pige, hvis historie også blev fortalt i den tilhørende forsideartikel. Fotograf: Peter Elfelt 1903, Det Kongelige Bibliotek.

beskrev Bang, at man valgte at klippe pigens hår "af Hensyn til de stygge Saar i Hovedet".⁶³

I sin formulering af mødet med hjemmet skabte Bang en følelse af hastværk og nødvendighed. De foretog en "øjeblikkelig" undersøgelse af hjemmet, hun blev "straks medtaget til Læge" efterfulgt af den meget nøje beskrivelse af den mishandling, pigen var blevet udsat for. Det ovenstående citat vidner om den detalje-grad, Bang inddrog i artiklen. Mishandlingen var "skammelig", men nu var hun optaget i Hjemløses Hjem, og efter otte dage var "Appetitten stor og Smilet ved at komme frem paa den lille forkuede og forpinte Stakkels vansirede Ansigt."⁶⁴ Hun var blevet reddet, og ved at fjerne hende fra hjemmet havde hun en bedre fremtid i sigte. Dermed kunne Bang ikke blot vise, hvem læseren kunne redde, men de, der allerede havde doneret penge, blev mellem linjerne iscenesat som den lille piges redningsmænd.

Den kropslige iscenesættelse af den lille pige og den tydelige visualisering af mishandlingen var ikke ytret som følelser, men det kan tolkes, at formuleringerne mobiliserede en smerte hos pigen. Ikke kun i en fysisk forstand. Pigens ansigtsmimik på det tilhørende fotografi og beskrivelsen af det tilbagevendende smil ekkoer fortællingen om nat og morgen, der er gennemgående i flere af tidsskriftets artikler.⁶⁵

DEN GRÆDENDE PIGE

Hjemløses Hjem nævner ud over de to allerførste tilfælde ikke navnene på de børn, der optræder i *Nat og Morgen*. Om disse blev anonymiseret bevidst, fremgår ikke. Gennem en undersøgelse af bevarede originale fotografier og de beskrivelser, som også er nedskrevet i børnenes journaler i N. Bangs Virksomheds arkiv, er det muligt at identificere flere af børnene. Det er derfor også muligt at bestemme de tilfælde, hvor billede og historie ikke stemmer overens. Det var i de første årtier af det 20. århundrede normalt at indsætte illustrationer, som ikke nødvendigvis havde en tilknytning til den pågældende artikel, men som fungerede som et løsrevet visuelt vidnesbyrd.⁶⁶ Det er derfor ikke sikkert, at billederne er indsat til at vildlede læseren, men nok snarere som et ekstra lag i formidlingen. Anonymiseringen af det enkelte barn og brugen af billeder, som ikke nødvendigvis passede sammen med den eller de historier, der blev fortalt i en artikel, kan man argumentere for måske endda var med til at forme den standardiserede fortælling om børnene.

63 Ibid.: 33.

64 Ibid.: 33.

65 Eksemplificeret i indledningen med historien om Nora.

66 Wolthers 2004: 81.

Den grædende pige på billedet blev i 1902 optaget i Hjemløses Hjem sammen med sine bror. Familien bestod af fire børn, men de to yngste forblev hos moren, der efter sigende levede et "løsagtigt liv". Faderen havde forladt familien og overdrog forældremyndigheden over de to børn til Hjemløses Hjem. De to yngste børn blev efterfølgende fjernet af politiet og anbragt andetsteds. Fotograf, Peter Elfelt, 1902, Rigsarkivet.

På forsiden af juni-nummeret fra 1902 kunne man se en pige på 11 år, der med tårer i øjnene kiggede ud på læseren. Pigen på billedet knuger hænderne foran sig, hun har uglet hår, og det ser ud, som om hun græder. Når et billede, som dette ikke knytter sig til en historie, må det være valgt af en anden årsag. Er hun måske valgt, fordi hun er en visualisering af barnet med "stumme Læber" og "stille Talarer", der helt uden kontekst gennem "Bogtrykkernes Sværte" tavst vidnede for sig selv? Hun bliver et barn, der i sin fysiske kommunikation af kropsliggjorte ekkoer af smerte, sorg, ensomhed og forkuelse bliver et element i en mobilisering af følelser.

Barnet i en anonymiseret form skaber også et fortolkningsrum, hvor den overordnede fortælling om det forsømte, forladte og hjemløse barn bliver et effektivt greb mellem fiktion, fakta og forestillingsevne. Billeder som det af den grædende pige er en visualisering af de fortællinger, der blev trykt i *Nat og Morgen* i den undersøgte periode. Ved at anvende et billede, hvis følelsesmæssige udtryk er så tydeligt, kan det argumenteres, at det gennem en forestillingsevne hos læseren

både mobiliserer følelser hos pigen og hos læseren selv. De eksisterende ekkoer og fortællinger giver et fortolkningsgreb til læser. Analyseret i konteksten af den kulturelle og sociale ramme, billedet eksisterede i, fremtræder en fortælling om, at barnet, der står alene, ikke er et, man fjerner, det er et, man redder.

KONKLUSION

Den måde, hvorpå Bang kommunikerede barnets følelser i *Nat og Morgen* gennem billeder og tekst, kan anskues som følelsesbeskrivelser kommunikeret og ekkoet i det offentlige rum. Bang både formede følelsesekkoet gennem barnets følelsesmæssig iscenesatte krop og ekkoede ligeledes allerede eksisterende fortællinger og idealer for fattige børn. Jeg vil derfor argumentere for, at begge følelsesekkoer kan være med til at skabe og reproducere fortællinger, som var med til at danne overordnede standardiserede fortællinger om de forladte, forsømte og hjemløse børn, der blev optaget i Hjemløses Hjem. Det anonymiserede og visuelt isolerede barn skabte et fortolkningsrum, hvor den standardiserede fortælling om de forsømte, forladte og hjemløse børn kan anskues som et effektivt greb i overlappet mellem den konstruerede fortælling og læserens forestillingsevne. Hvor samspillet mellem verbale følelsesekkoer og den fysiske iscenesættelse af barnet skaber en følelsesmæssig appel til læseren og mulighed for en identifikation som det enkelte identificerbare barns redningsmand.

At undersøge standardiserede fortællinger belyst gennem en iscenesættelse af barnet i billede og tekst fra en følelseshistorisk metodisk og teoretisk vinkel har illustreret formationen af følelser i fortolkningsrummet mellem fiktion og fakta. Følelsesdimensionen gør barnet til en, man kan identificere sig emotionelt med, en person, man kan og bør redde. I kraft af sine følelser bliver barnet ikke et, man fjerner fra forældrene, men et, som man redder fra en ulykkelig tilværelse. Visuelle og tekstuelle ekkoer af det grædende stumme og forkuede barn mobiliserede følelser både hos barnet og læseren. En mobilisering, hvori barnet også blev et symbolsk redskab til at påvirke læseren følelsesmæssigt. Det kan derfor overvejes, om denne mekanisme også gav barnet en symbolsk magt, der af Bang blev anvendt til at fremme Hjemløses hjems sag i offentligheden.

Dette er dynamikker, hvor billederne og de tekstuelle skildringer gør et særligt emotionelt arbejde, både for nogle specifikke handle-mønstre og for at skabe opbakning – ikke mindst økonomisk. Når *Nat og Morgen* trykte visuelle og tekstuelle skildringer af forsømte, forladte og hjemløse børn bidrog de på mange måder til at skabe standardiserede fortællinger om fattige, børn, ikke kun i en dansk filantropisk kontekst. Selvom om kontekst og kildemateriale varierer, kan lignende fortællinger findes i forskningen både internationalt og i Danmark. Ligeledes kan det overvejes om praksissen med brug af følelsesbetonede før- og efterskildringer

trækker tråde til markedsføringen hos organisationer til fordel for udsatte børn i dag.

SUMMARY

This article examines how the Danish philanthropist Napoleon Bang used imagery and text to stage children admitted to the philanthropic organization the Homeless Home (Hjemløses Hjem) between 1896 and 1906. In the 1870s, the English philanthropist Dr. Thomas Barnardo pioneered the use of staged images of impoverished children for marketing purposes in London. Existing research suggests that this practice was part of a broader trend in international philanthropic child welfare marketing. Some of the children admitted to the Homeless Home had admission photographs taken as part of their admission process and subsequent foster placement. Several of these children also had photographs taken some time after their placement. Bang utilized these before-and-after images, alongside stories about the children's admission, as marketing materials in the Homeless Homes periodical, *Night and Morning* (Nat og Morgen). This article demonstrates how these images contributed to the construction and dissemination of standardized narratives about abandoned, neglected, and homeless children. Drawing on the concepts of "emotional echoes" (Vallgård & Larsen 2021) and "emotions as emotional practices" (Scheer 2012), I argue that these standardized narratives, through visual and textual echoes of the children's bodily staged emotions, transformed the child into a symbolic tool meant to influence the reader emotionally. By virtue of their emotions and the standardized narratives, the child became a child that should be saved from an unhappy existence, not one that was removed from its parents.

Amalie Olga Lyngsted, f. 1992, cand.mag. i historie fra Københavns Universitet 2021. Indskrevet som ph.d.-studerende i historie ved Saxoinstituttet på Københavns Universitet og Rigsarkivet. Modtaget DFF's bevilling til forskeruddannelse uden for universiteterne. Arbejder på et ph.d.-projekt, der skal undersøge anbragte børns erfaringer, følelser og relationer i det 19. og 20. århundrede med udgangspunkt i den filantropiske organisation N. Bangs Virksomhed. Styrelsesmedlem i Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie.

UTRYKTE KILDER

- Journal over anbragte børn 1902-1904 – Nr. 401-916. N. Bangs Virksomhed, 1904 1902. Rigsarkivet
- Lægejournal 1901-1906". N. Bangs Virksomhed. Rigsarkivet.
- N. Bangs Virksomhed i København (1898-1916), Personbilleder; identificerbare. Rigsarkivet.
- Politiets registerblade: Thyra Christine Nielsine Andersen. Københavns Stadsarkiv, 5. maj 1892.

LITTERATUR OG TRYKTE KILDER

- Bang, N. (Maj 1904), Dybeste Armod. I: *Nat og Morgen*. Bd. 8–10. 3. Kbh., s. 33-34.
- Bang, N. (1898), Er det Pengene værd?. I: *Nat og Morgen*. Bd. 1–4. 1. Kbh., s. 1-2.
- Bang, N. (December 1906), Et Blik i Maskineriet. I: *Nat og Morgen*. Bd. 8–10. 3. Kbh., s. 93-95.
- Bang, N. (Maj 1903), Et mishandlet Barn. I: *Nat og Morgen*. Bd. 5–7. 2. Kbh., s. 33.
- Bang, N. (Juni 1902), Fra min Virksomhed. I: *Nat og Morgen*. Bd. 5–7. 2. Kbh., s. 43-45.
- Bang, N. (1898), Hjemløse Børn. I: *Nat og Morgen*. nr. 5. Bd. 1–4. 1. Kbh., s. 18.
- Bang, N. (1898), Hjemløses Hjem. I: *Nat og Morgen*. nr. 2. Bd. 1–4. 1. Kbh., s. 5.
- Bang, N. (Februar 1901), Hjemløses Hjem. I: *Nat og Morgen*. Bd. 5–7. 2. Kbh., s. 9-11.
- Bang, N. (Maj 1899), Hjælp de hjemløse Børn!. I: *Nat og Morgen*. Bd. 1–4. 1. Kbh., s. 21-22.
- Bang, N. (December 1903), Nat og Morgens Julenummer I: *Nat og Morgen*. Bd. 5–7. 2. Kbh., s. 94.
- Bang, N. (30. januar 1896), Opraab fra 'Faldne Mænds Redning'. I: *Dagens Nyheder*.
- Bang, N. (1 februar 1896), Opraab fra 'Faldne Mænds Redning'. I: Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende.
- Bang, N. (19. november 1896), Opraab fra 'Faldne Mænds Redning'. I: *Nationaltidende*, 1 udgave.
- Bang, N. (1904), Red dem fra Døden. I: *Nat og Morgen*. Ekstranummer. Bd. 8–10. 3. Kbh., s. 1-2.
- Bang, N. (1898), Stakkels Børn! I: *Nat og Morgen*. Bd. 1–4. 1. Kbh., s.16.
- Bjerre, C. (2021), *Når staten er far og mor: børneværnets anbringelser af børn i Danmark 1905-1975*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Cunningham, H. (2007), *The Invention of Childhood*. London: BBC Books.
- Den hygieiniske Congres i Kjøbenhavn Juli 1858: Beretning om Møderne og Forhandlingerne: indsendte Afhandlinger og andre Meddelelser: udstillede Sager.
- (4. februar 1896), Herberg for hjemløse. I: Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter Privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende, 2. udgave.
- Geertz, C. (1993), *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. London: Fontana Press.
- Koven, S. (2004), *Slumming: Sexual and Social Politics in Victorian London*. STU-Student edition. Princeton University Press.
- Lützen, K. (1998), *Byen tæmmes: kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*. København: Reitzel.
- Løkke, A. (1991), Børnereddere den private filantropi og behandling af kriminelle og forsømte børn i Danmark omkring år 1900. I: *Historisk Tidsskrift*, vol. 15, 92-132.
- Løkke, A. (1994), Præmierede plejemødre – Den københavnske filantropi og uægte børn i 1800-tallet. I: *Den jyske historiker*, vol. 67, s. 38–60.
- Løkke, A. (1990), *Vildfarende børn: om forsømte og kriminelle børn mellem filantropi og stat 1882-1920*. Holte: Forl. SocPol.
- Mortensen, M. (2004), Portræt af borgerskabet: Portrætkulturen 1860-1880. I: M. Sandbye (red.), *Dansk fotografihistorie*, (s. 38-61). Nordisk Forlag.
- Murdoch, L. (2006), *Imagined Orphans: Poor Families, Child Welfare, and Contested Citizenship in London*. New Brunswick (N.J.): Rutgers University Press.

- Oelsner, G. et al, (2017), *Fra den bedste side: portræt og følsomhed i guldalderen = Keeping up appearances: portraits and emotions in the Golden Age*. København: Den Hirschsprungske Samling.
- Scheer, M. (2012), Are Emotions a Kind of Practice (and Is That What Makes Them Have a History)? A Bourdieuan Approach to Understanding Emotion. I: *History and Theory* vol 51 (2), s. 193–220.
- Strathman, N. (26. oktober 2015), Student Snapshots: An Alternative Approach to the Visual History of American Indian Boarding Schools. I: *Humanities*, vol 4, (4), s. 726–47.
- Vallgård K. (2014), *Imperial Childhoods and Christian Mission: Education and Emotions in South India and Denmark*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Vallgård, K. et al. (2021), Emotional Echoes: Young People, Divorce, and the Public Media, 1960–2000. I: *Journal of Social History*, vol 55, (1), s. 226–53.
- Vammen, T (2002), *Midlertidigt ophold: Kvindehjemmet i 100 år*. Kbh.: Hans Reitzel.
- Wolthers, L. (2004), Et billede af nationen: Fotografiet spredes 1880-1900. I: M. Sandbye (red.), *Dansk fotografihistorie* (s. 66-95). Nordisk Forlag.
- Zelizer, V. (1985), *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York, N. Y: Basic books.